

ZAPAD I MUSLIMANSKI SVIJET: UZAJAMNE PREDODŽBE

Salwa BAKR, Fikret KARČIĆ i drugi*

I. ISKRIVLJENE PREDSTAVE O ISLAMU I MUSLIMANIMA

Pogrešna shvatanja, stereotipi i klišeji u zapadnim medijima, kulturi i politici značajno formiraju trenutnu sliku islama i muslimana na Zapadu. Ova pojava nije ništa novo. Njeni korijeni potiču još iz srednjovjekovnih i kolonijalnih vremena, kad su iskrivljene predstave o islamu korištene da se muslimani demoniziraju i opravda osvajanje njihovih zemalja. Karikature i evropska štampa iz 18., 19. i 20. stoljeća ilustriraju ovu pojavu u kontekstu njenog suočavanja sa “istočnim pitanjem”. Razvoj savremenih medija dao je nove metode i novu snagu širenju iskrivljenih predstava o islamu i muslimanima.

Osnovni intelektualni resurs za stvaranje, elaboriranje i ponavljanje ovih predstava bio je orijentalizam. One su bile i još uvijek su u jednoj mjeri omiljena tema zapadnih intelektualaca, a karakterizira ih predstavljanje – da citiramo Edwarda Saida – “čitavog islama kao nečeg što je izvan nama poznatog, bliskog i prihvatljivog svijeta koji nastanjujemo”.

Ovaj diskurs također uključuje jedan broj generalizacija koje su neprihvatljive u izučavanju drugih kultura, kao što je ona da islam u potpunosti regulira život u muslimanskim društvima i da je zbog toga odgovoran za sve što se u njima događa. Ili ona da je “kuća islama” (*daru'l-islam*) jedna cjelina, a ne pravna fikcija klasičnih muslimanskih pravnika. Pored toga, na vjerske i političke autoritete muslimana uvijek se gledalo kao da su jedno.

Raznoliki pristupi izučavanju muslimanskih društava, diferencijacija između ideala i stvarnosti te konceptualni dinamizam uopće ne postoje u diskursu orijentalizma. Veliki broj zapadnih “stručnjaka za islam” djeluje unutar ovog općeg pristupa, dajući tako intelektualni kredibilitet iskrivljenim predstavama o islamu i muslimanima. Takve predstave također koriste različite strukture moći u zapadnim zemljama s ciljem da one posluže kao sredstvo za opravdanje [zapadne] dominacije nad muslimanskim svijetom. A osnovne elemente orijentalističkog diskursa dalje promoviraju i šire moćni mediji i industrija za zabavu koji kreiraju popularnu

* Iz izvještaja Instituta za vanjske kulturne odnose u Štutgartu *The West and the Muslim World: A Muslim Position (Zapad i muslimanski svijet: Jedno muslimansko gledište)*, Stutgart, Institut für Auslandsbeziehungen - IFA, 2004., str. 119-30. Autori izvještaja su Fikret Karčić (Sarajevo), Salwa Bakr (Kairo), Basem Ezbidi (Nabulus, Palestina), Hanan Kassab-Hassan (Damask), Mazhar Zaidi (Lahore, Pakistan) i Jawhar Hassan (Kuala Lumpur).

kulturu na Zapadu. Međutim, treba spomenuti da, pored orijentalističkog diskursa, postoje i drugi, uravnoteženiji zapadni metodološki pristupi izučavanju islama. Rezultate ovakvih pristupa, poput kritičkih izdanja i prijevoda nekih islamskih tekstova, zaštite islamskih rukopisa ili objavljivanja referentnih izdanja na evropskim jezicima, cijene mnogi muslimanski intelektualci.

Predstavljanje islama kao lažne i neautentične vjere

Srednjovjekovno predstavljanje islama kao lažne vjere, čiji se eho može čuti i krajem 19. stoljeća u “naučnom” stavu Ernesta Renana, prema kojem je islam “neoriginalan”, može se također naći i u modernim vremenima. “Revizionistička škola” među orijentalistima ovakva shvatanja pokušava prevesti u metodološke principe islamskih studija, kao što su, naprimjer, i oni da je islam nastao kao heretička tradicija u judeo-kršćanskom miljeu, da islamska objava ne predstavlja originalni izvor, da islamski izvori nisu dovoljno pouzdani za izučavanje islama i tome slično.

Uprkos ovim orijentalističkim nastojanjima, tokom protekle tri decenije ostvaren je značajan napredak na polju međureligijskog dijaloga, koji je okupio muslimane, kršćane i jevreje. U jednu ruku, bio je to također rezultat uravnoteženijeg pristupa izučavanju islama u zapadnoislamskim studijima, kao i ekumenističkih trendova u kršćanstvu.

Međutim, nema sumnje da su intenziviranjem nasilja na Bliskom Istoku i u drugim dijelovima svijeta te sa pojavom fundamentalističkih tendencija u kršćanstvu i judaizmu, stara srednjovjekovna razmišljanja doživjela ponovnu obnovu. Ona ne samo da su naišla na dobar prijem kod običnog naroda, nego, nažalost, čak i među eminentnim i uticajnim propovjednicima. Tako je američki evangelist Franklin Graham nakon 11. septembra izjavio da je “islam veoma zla i pokvarena religija”. Drugi izuzetno uticajni kršćanski TV-evangelisti poput Jerryja Falwella i Pata Robertsona također dijele ovo mišljenje.

Veoma je važno da kompetentni pojedinci, koji su svjesni kakav uticaj njihovi

stavovi mogu imati na međureligijske odnose, pokrenu rasprave o prirodi neke religije. Takve rasprave bi sljedbenicima različitih vjerovanja mogle biti pomoći u traganju za istinom i identifikiranju zajedničkog tla i zajedničkih vrijednosti u različitim religijskim tradicijama.

Na Zapadu su muslimani obično predstavljeni kao neobrazovani, necivilizirani, spriječeni u zadovoljavanju seksualnih potreba, autoritarni, fatalistični, oni koji imaju mnogo djece (“demografska bomba”), oni su oni koji žene smatraju “mašinama za proizvodnju djece”, oni su moralno iskvareni i intelektualno inferiorni. Muslimanski svijet se smatra općim “stanjem stalnog haosa i korumpiranosti”, ali se uopće ne analiziraju uzroci takvih pojava. Islam se predstavlja kao glavna prepreka modernizaciji, bez obzira na činjenicu da se jedan takav projekt modernizacije, koji njene osnove traži upravo u islamu, odvija u muslimanskom svijetu tokom zadnjih sto pedeset godina.

Među masama uobičajena percepcija muslimana kao nesposobnih da budu moderni može se ilustrirati mnogobrojnim izjavama bosanskih izbjeglica koji su živjeli u evropskim zemljama tokom rata koji je pogodio njihovu zemlju u periodu od 1992. do 1995. godine. Kad je nekoj bosanskoj muslimanki, inače nastavniku evropske klasične muzike, jedna zapadnoevropska porodica ponudila azil, domaćin joj je po dolasku davao sate o korištenju usisivača. Domaćin je valjda pretpostavljao da to što je ova žena muslimanka i što dolazi iz ratom razorene zemlje znači da je neobrazovana i neupućena u upotrebu savremenih kućnih pomagala.

Ne nezapadnoj modernosti?

Mišljenje da je biti musliman nekompatibilno sa biti moderan zasnovano je na pogrešnom izjednačavanju “modernosti” sa “Zapadom”, kao što je primijetio američki stručnjak za islam John Obert Voll. Modernost se obično definira kao faza u svjetskoj povijesti koju karakterizira “relativno specifičan stil života i modalitet socio-političke i kulturne institucionalizacije”. Iako je logično pretpostaviti da modernost, kao i civilizacija, može imati

različite forme (npr., zapadna, islamska, hinduistička, itd.), ovaj zaključak je potisnut mišljenjem da je modernost isključivo “zapadna”. Kao što je Voll i primijetio, ovo pogrešno izjednačavanje imalo je negativne posljedice na odnose između muslimanskog svijeta i Zapada. Kao prvo, gledano iz te perspektive, islam se smatra samo civilizacijom i kao takav se poredi sa drugim civilizacijama, a posebno sa zapadnom, najmoćnijom civilizacijom našeg vremena. Ono što nedostaje ovoj perspektivi je to što je islam prvenstveno religija čija učenja prelaze granice vremena i prostora. Kao drugo, posmatranje islama isključivo kao jedne civilizacije dovelo je zagovornike ovog diskursa do uvjerenja da se islam, ako želi preživjeti u našem vremenu, mora modernizirati. Pored toga, projekti modernizacije u muslimanskom svijetu redovno su bili definirani kao projekti pozapadnjačenja, vesternizacije, a prema logici da je biti više zapadnjački orijentiran jednako kao biti moderan. Mogućnost konstruiranja islamske modernosti, na drugoj strani, bila je ili negirana ili minimizirana. Tako su oponenti pogrešno koncipiranih i realiziranih projekata modernizacije u muslimanskom svijetu postali antizapadnjaci.

Šta se može uraditi? Da bi se izbjegle tenzije i sukobi oko pitanja modernizacije, treba napraviti jasnu razliku između modernizacije i vesternizacije. Treba i dalje podržavati projekt razvoja islamske modernosti. Na drugoj strani, treba preispitati neuvjetovanu podršku Zapada vladajućoj eliti u muslimanskom svijetu. Ova elita selektivno prihvata površne elemente zapadne modernosti koji su štetni za islamsku kulturu i tradiciju, zbog čega među muslimanima rastu negativna osjećanja prema Zapadu. Konačno, treba izgraditi novu perspektivu koja islam i Zapad ne tretira kao suparničke i sukobljene civilizacije, nego kao međusobne partnere u globalnom kosmopolitskom svijetu.

Od 1980. na zapadnim jezicima urađene su mnoge studije o političkom islamu i fundamentalizmu. U mnogim slučajevima, ove studije stvorile su vjerovanje da je fundamentalizam principijelni aspekt islama danas. U američkim medijima dostupni su mnogi naslovi tipa “umjereni ne postoje” ili

“suočavanje sa fundamentalističkim islamom” („National Interest“, jesen, 1995.).

Pod uticajem ovih studija, koje su zapadna sredstva masovnih komunikacija snažno promovirala, javno mišljenje na Zapadu brzo je prihvatilo islam kao nešto što je suprotno svemu što predstavlja zapadne vrijednosti. Islam se posmatra kao “prijetnja”. Ovakav stav zauzeo je i bivši član Nacionalnog vijeća za sigurnost SAD-a Peter Rodman. Godine 1992. on je pisao: “Pa, ipak, Zapad se našao izazvanim izvana od militantne, atavističke sile koju pokreće mržnja prema cjelokupnoj zapadnoj političkoj misli, a koja se vraća vremenu starih problema sa kršćanstvom” (preuzeto iz Edward Said, „Covering Islam“, Vintage, 1997., xvii). Gledano iz takve perspektive, ne može postojati nikakav ozbiljan pokušaj da se pojam “fundamentalizam” definira u odnosu na islam. Na drugoj strani, redovno se ignoriraju fundamentalistički trendovi u drugim religijama (kršćanstvo, judaizam, hinduizam, itd.).

Termin “fundamentalizam”, inače nastao u Americi u 19. stoljeću da bi opisao antimodernističke kršćane, danas je rezerviran gotovo isključivo za muslimane.

Pored toga, u kontekstu muslimanskog svijeta, fundamentalisti – početno oni koji slijede doslovnu interpretaciju vjerskih tekstova – izjednačeni su sa teroristima, koji se koriste nelegalnim sredstvima da bi ostvarili svoje ciljeve.

Često se sugerira da postoji neka vrsta “neraskidive veze” između islama i nasilja. Ovakva shvatanja se dalje podržavaju nekim terminima kao što je “islamska bomba” i “islamski terorizam”, a kojim se mediji obično koriste. Zbog toga, kad se pakistanska nuklearna bomba označi kao “islamska bomba”, mnogi muslimani se pitaju zašto ne postoji termin kao što je “jevrejska bomba”, da bi se označio izraelski nuklearni potencijal, ili “protestantska bomba”, da bi se označio nuklearni potencijal Velike Britanije. Mnogi se također pitaju zašto se teroristički napadi koje izvedu neki muslimani uvijek označavaju pridjevom “muslimanski” ili “islamski”, dok se teroristički napadi koje izvedu drugi pojedinci ili grupe ne označavaju pozivanjem na njihovu religiju ili kulturu.

Ovu praksu pisanja o muslimanima i islamu bez valjanih argumenata, odbacujući pri tome racionalno mišljenje i koristeći se nejasnim generalizacijama, treba temeljito preispitati. U univerzitetske predmete iz islamskih studija, religijskih studija, književnosti, komunikacija i tome slično treba također uključiti analizu pogrešnih predstava o muslimanskom svijetu. Zapadne novinare, isto tako, treba izložiti “feedbacku” iz muslimanskih zajednica o kojima oni pišu.

Stranci na evropskom tlu

Jedna takva na predrasudama utemeljena slika o muslimanima posebno je raširena među stanovništvom u Jugoistočnoj Evropi. Nacionalni pokreti na Balkanu (is)koristili su ove iskrivljene predstave da bi negirali legitimitet postojanja evropskih muslimanskih naroda, odnosno Bošnjaka i Albanaca, u ovom regionu i da bi opravdali korištenje nasilja protiv njih. Stajalište prema kojem su muslimani stranci na evropskom tlu ustvari je dio mentaliteta povijesno poznatog pod imenom “istočno pitanje”, koje se u Evropi pojavilo između 1774. i 1923. godine, kad su muslimani nasilu protjerivani iz dijelova Evrope koje je prethodno izgubila Osmanska imperija. Iz te perspektive, muslimani su, bez obzira na njihovu etničku pripadnost, smatrani “strancima” od kojih je trebalo očistiti evropsku teritoriju. “Nazad u Aziju!”, bio je slogan upućen Albancima i Bošnjacima, iako ne postoji stvarni razlog da se ovim grupama ospori njihovo evropsko porijeklo i njihovo pravo da nastave živjeti u svojoj domovini. U drugim dijelovima Evrope, a posebno u oblastima sa značajnom koncentracijom muslimanskih imigranata, oni se smatraju stalnim strancima, iako u Njemačkoj ili Francuskoj, naprimjer, žive zadnje dvije ili više generacija.

Ovakav stav prema muslimanima rezultat je implicitnog identificiranja Evrope sa srednjovjekovnim kršćanstvom i shvatanja kršćanstva kao evropske/zapadne religije. Ovakva percepcija zanemaruje povijesni razvoj multireligijskog i multikulturalnog identiteta Evrope. Ona, također, pogrešno reducira jednu univerzalnu religiju, tj. kršćanstvo, na određeni

geografski i kulturološki region, na koji se ono proširilo nekoliko stoljeća nakon pojavljivanja u dijelu svijeta koji danas predstavlja Srednji istok.

Teško je boriti se protiv pogrešnih shvatanja, stereotipa i klišeja. Oni i dalje postoje i bivaju moćno sredstvo u rukama onih koji žele vladati drugima. Iskrivljavanje slike o nekome je prvi korak prema njegovoj dehumanizaciji, a moguće čak i uništenju.

Iskrivljene predstave nisu puka zaostavština prošlosti. To su nanovo urađene slike kako bi služile ideološkim i strateškim potrebama političke i ekonomske hegemonije. Odatle, dekonstrukcija iskrivljenih predstava znači skidanje maski političkih i ekonomskih autoriteta koji se njima koriste da bi zaštitili svoje vlastite interese u muslimanskom svijetu.

II. PERCEPCIJE I STEREOTIPI O ZAPADU U MUSLIMANSKOM SVIJETU

Iskrivljene predstave o “drugoj strani” obično uzimaju oblik predrasuda i stereotipa. Ove sabijene, shematske i uproštene ideje koje prevladavaju među masama mogu imati veliki uticaj na politički diskurs i politiku zato što one imaju uticaj na formiranje mišljenja i prosuđivanje društvenih grupa o drugoj strani i samima sebi. Stereotip je generalizirana predstava o nekoj osobi ili grupi koja ne prepoznaje individualne razlike i koja je obično pristrasna prema toj osobi ili grupi. Pojedinci se procjenjuju korištenjem općih, neodređenih karakteristika kao da svi članove neke grupe posjeduju identične i posebne osobine. Ta uvjerenja nastaju kad čovjek nije sposoban ili spreman uvažiti sve informacije potrebne za donošenje realnog zaključka o drugim ljudima ili situacijama. Stereotipi mogu dovesti do pojave diskriminirajućih stavova prema pojedincima drukčijeg etničkog, društvenog ili nacionalnog porijekla. I upravo tu leži opasnost.

Snage koje upravljaju političkim, obrazovnim i medijskim diskursom kontroliraju formiranje stereotipa putem emitiranja i prenošenja informacija te, na taj način, putem kreiranja javnog mišljenja. Iako priroda modernog života ide protiv izolacionizma

i introvertiranosti, odnosi među različitim grupama ostaju prepuni kontradikcija. Kad izbije konflikt među različitim društvenim grupama, stereotipi se ponovo pojavljuju i vraćaju savremenog čovjeka u mentalno stanje divljaka.

Vrijeme kolonijalizma dovelo je do pojave etnocentrizma, kreirajući tako ideološke i psihološke osnove za političku i ekonomsku dominaciju. U slučaju kulture, stereotipi su zanemarili ili doveli u pitanje fenomen kulturne različitosti te stvorili osjećaj samozadovoljstva kod kolonijalizatora, koji je sebe smatrao potomkom superiornije kulture ili rase. On je za sebe smatrao da donosi civilizaciju neciviliziranom inferiornom narodu. Tako je putem stereotipa i predrasuda kolonijalizator reduciraio kulture domicilnog stanovništva na jednoobrazne i uproštene koncepte. Stereotipi o domicilnim narodima nanose štetu njihovim društvenim normama i integritetu njihovih grupa.

Stereotipi o "drugoj strani" razlikuju se prema povijesnom kontekstu i obliku odnosa (npr., vojni ili kulturni). Dok napadač obično ima osjećaj vlastite superiornosti, grupa čija su teritorija i identitet ugroženi gaji stereotipe o napadačima, a oni su unutar kolektivne memorije povezani sa svim mogućim negativnim asocijacijama. Ugrožena grupa također prenosi stereotipe na buduće generacije, opravdavajući na taj način mržnju koju ima prema "drugom". Odatle kolonijalizirani narodi njeguju o sebi sliku žrtve, a agresora predstavljaju kao nasilnika. Ovu sliku oni dodatno ističu preuveličavanjem okrutnosti, potlačenosti i nepravde u svojim prikazima. Što grupa više osjeća potrebu da potakne osjećaj pripadnosti i identiteta kod svojih pojedinaca, akcent je više stavljen na kolektivno pamćenje i obilježavanje nekog zločina ili bitke. Ovakve komemoracije pružaju priliku za oživljavanje i održavanje neprijateljstva.

Jedan te isti stereotip može imati pozitivne ili negativne konotacije. Izraelci, naprimjer, mogu Palestince smatrati "teroristima", dok ih Arapi ili muslimani mogu smatrati borcima za slobodu. Evropska kolektivna svijest, koja je od Drugog svjetskog rata opterećena osjećajem

krivnje, smatra Jevreje (a samim tim i Izraelce) žrtvama. Na drugoj strani, Palestinci Izraelce (ili Jevreje) smatraju nasilnicima.

Tradicija tolerancije

U historiji onoga što danas zovemo muslimanskim svijetom ideja "državnosti", a kasnije i ideja "islamske državnosti" bila je uvijek zasnovana na kulturnom nasljeđu, geografskoj poziciji i ekonomskom interesu prije negoli na religiji ili rasi. Međutim, neki narodi i plemena koji su pripadali međusobno različitim kulturama, religijama i rasama u prošlosti su koegzistirali na geografskim raskrsnicama između tri kontinenta, odnosno između Azije, Afrike i Evrope. Trgovinski odnosi i kulturna razmjena odnjegovali su tolerantnost, smanjili izoliranost te, kao takvi, eliminirali ksenofobiju.

Ustvari, plemenske veze, arapski identitet i islamska vjera – sa svom onom snagom koju imaju među Arapima u čijoj se domovini islam pojavio – nisu bili razlog za odbacivanje onih koji su ostali izvan njihovih područja. Od vremena pojave islama odnos sa drugima uvijek je bio uređen na osnovu jasnih i prihvatljivih pravila. Islam nikad nije pravio razliku između muslimana Arapa i muslimana nearapa. On je, također, poštivao druge religije koje su postojale u regiji. Kulturni odnosi između muslimanskog istoka i kršćanskog zapada interaktivno su nastavljeni stoljećima kasnije, a sve zbog toga što se islam sustezao od rasizma. U svojim pravilima, zakonima i normama, islam je, barem u principu, isticao podržavanje tolerancije prema "drugoj" strani, mada vjernici to nisu uvijek prakticirali. Kako se to promijenilo? I kad su se pojavili stereotipi o Zapadu?

Zapad kao neprijatelj

Za prekretnicu u odnosima između muslimanskog svijeta i Zapada mogli bismo uzeti polovinu 19. stoljeća, odnosno vrijeme kad se u zapadnom diskursu pojavilo "istočno pitanje". U početku su Arapi i muslimani očekivali od Zapada da ih spasi od nazadovanja i zaos-

talosti u koju ih je dovela sve slabija Osman-ska imperija. Politika zapadnih zemalja protiv projekta Muhameda Ali-paše da, u saradnji sa kolonijalizatorima, izgradi snažnu državu u Egiptu dovela je do onoga što se shvatalo kao izdaja saveznika. Zapadni saveznik pretvorio se u navaljujućeg neprijatelja koji je planirao eksploatirati bogatstva ove regije i kontrolirati njegove resurse, osiguravajući tako zahuktaloj zapadnoj industriji prijeko potrebne sirovine. Na Zapad se gledalo kao na dominantnu političku silu spremnu da osujeti svaki projekt koji bi mogao ugroziti njegove vojne i političke interese.

Konsekventno tome, u arapskoj kolektivnoj svijesti pojavile su se teorije zavjere. Pojavilo se nepovjerenje prema zapadnjacima, a posebno prema onima koji su izjavljivali ljubav prema muslimanskom istoku. Ovo nepovjerenje dodatno je eskaliralo nakon što se za različite zapadnjake koji su početno uvjerali u svoje dobre namjere, otkrilo da su umiješani u političke i vojne igre kolonijalizatora. Ove stereotipne predstave počele su poprimati konačni oblik i bile su odgajane tokom čitavog perioda borbe protiv kolonijalizma. Kad su muslimanske zemlje konačno ostvarile nezavisnost, negativne predstave već su bile duboko urasle u memoriju i svijest novih generacija. Iako ovi stereotipi povremeno utihnu, oni bivaju nanovo probuđeni svakom novom političkom prijetnjom sa Zapada, održavajući na taj način te bojazni u kolektivnoj svijesti muslimana.

Zapad kao napredna civilizacija

Paradoksalno je da isti oni školski udžbenici i povijesne bilješke koje predstavljaju Zapad kao izrabljujućeg agresora i osvajača odvajaju cijela poglavlja principima Francuske revolucije, periodu prosvjetiteljstva i o značaju Napoleonovog ratnog pohoda na Egipat u smislu znanosti i vještina koje su oni donijeli sa sobom. Ovo treba značiti da se predstava muslimana o Zapadu teško može opisati kao jednostavan i jednostran prikaz. Prije se može reći da je ona kontradiktorna. Negativno shvatanje Zapada smatralo je njegove političke sisteme i vlade kolonijalizatorskim silama.

Nasuprot toga, pozitivno mišljenje o Zapadu graničilo je sa zaludenošću njegovim intelektualnim sistemima i naučnim ostvarenjima. U 19. stoljeću politički mislilac El-Kevakibi otišao je u tome tako daleko da je francuske revolucionare u njihovoj kampanji za društvenom reformom poredio sa Božijim poslanicima. U tom smislu, egipatski intelektualac Et-Tahtavi također je izražavao ogromno divljenje prema francuskom ustavu, dok je imam Muhammed 'Abduhu smatrao da istinski islam postoji u Francuskoj prije negoli na muslimanskom Srednjem istoku.

Tokom 1960-ih i 1970-ih oslabila je vojna dominacija Zapada. Svijet se podijelio u kapitalistički i socijalistički tabor sa nesvrstanim zemljama ili zemljama Trećeg svijeta u sredini, s tim da se pojam muslimanskog svijeta tada još nije bio pojavio. Rat u Vijetnamu i oslobodilački pokreti u Latinskoj Americi potkopali su ugled SAD-a u svijetu u korist Sovjetskog saveza, koji je izbio na čelo kao zaštitnik slabih zemalja od "američkog imperijalizma" i "zapadnog kapitalizma". Lijeva struja preplavila je arapsku regiju. Službene politike arapskih vlada i intelektualne orijentacije avangardne inteligencije potpale su pod sovjetski uticaj. Analogno tome, ukorijenio se stereotip o izrabljujućem Zapadu, koji gramzivo priželjkuje resurse cijelog Trećeg svijeta. Akcent je stavljen na nedostatke Zapadne Evrope, dok su principi socijalističke kulture podržavani na političkom, intelektualnom, književnom i kulturnom nivou.

U međuvremenu, problem Palestine krenuo je drugim smjerom kad su palestinske organizacije uspostavile tijesnu vezu sa rubnim ljevičarskim organizacijama u Evropi i Latinskoj Americi. U pokušaju da skrene svjetsku pažnju na problem Palestine, gerila je počela kidnapirati avione i napadati stadione. Te operacije probudile su uspavani osjećaj herojstva, posebno kod naroda arapske regije. Međutim, uzimajući civilne institucije za metu, te organizacije prouzrokovale su smrt nedužnog stanovništva. Bila je to prekretnica koja će se završiti u kulturi nasilja, danas raširenoj u muslimanskom svijetu.

Palestinsko-izreliki konflikt sa svojim sekularnim korijenima u vojnoj okupaciji

Palestine poprimio je vjerski tonaliteta sa pojavom ši'itskog otpora u južnom Libanonu, te Islamskog pokreta otpora „ Hamas“ i pokreta Islamski džihad u Palestini. U to vrijeme, opet su se probudila osjećanja sumnje. Stranci sa Zapada obično su smatrani potencijalnim špijunima Izraela, a posebno zato što se činilo da otvorene granice Izraela sa Egiptom i Jordanom čine tu prijetnju veoma mogućom i stvarnom.

Rasplamsali animozitet

Stereotipi muslimana o Zapadu poprimili su tako prvi put vjerske elemente. Zapad, a Amerika posebno, postao je u glavama mnogih muslimana „veliki šejtan“. U isto vrijeme, počela se pojavljivati etiketa „Jevreji“, što je upućivalo na strujanja koja su se kretala u pravcu unošenja religijskog elementa u palestinsko-izraelski konflikt. Tako je politički animozitet jednim dijelom postepeno pretvoren u vjerski i kulturni animozitet, huškajući na taj način kršćanski Zapad (i jevrejski Izrael) protiv muslimanskog svijeta. Pored toga, mentalna i emocionalna veza religije postepeno je preuzela mjesto nacionalizma, koji je Arape dugo držao ujedinjenim. Ovaj religijski animozitet kasnije je rasplamsan događajima u Afganistanu, Čečeniji i etničkim čišćenjem muslimana na Balkanu.

Možemo zaključiti da su ovi neprijateljski stereotipi o Zapadu izoštrani i da su nečovječnu i prijeteću formu poprimili rođenjem fundamentalističkih pokreta. To ne samo da je potkopalo tolerantno naslijeđe prema „drugom“ u muslimanskom svijetu nego je, također, značajno oslabilo revivalističko naslijeđe na kojem je bila zasnovana modernizacija u muslimanskom svijetu. Fundamentalisti su odbacili pobornike islamske renesanse, kao što su Muhammed 'Abduhu i Kassem Emin, uz opravdanje da se radi o otpadnicima od vjere zbog njihovog otvorenog divljenja prema Zapadu.

Onda su fundamentalisti počeli omalovažavati općenito francuski i zapadni sekularizam, koji je, inače, bio cijenjen među muslimanskim intelektualcima, i povezivati ga sa ateizmom zbog njegovog zapadnog porijekla. Ponovo je pokrenuta kontroverza o konceptima

demokratije i ljudskih prava zato što su ovi smatrani zapadnim konstruktima. Omladina je poticana da se opire zapadnim intelektualnim ili naučnim idejama kako bi se fokusirali na vjerske poslove i obrede. To je religiji oduzelo dobar dio njenih ljudskih resursa. Konačno, koncept globalizacije koji je pratio razvoj novog svjetskog poretka smatran je prijetnjom identitetu i kulturnoj specifičnosti, što je mišljenje koje se pojavilo i u javnim raspravama na Zapadu.

U međuvremenu je antagonizam prema Zapadu prerastao u otvoreno neprijateljstvo prema SAD-u, za šta postoji nekoliko razloga, a to su: Amerikom predvođena međunarodna (i arapska) koalicija protiv Iraka u Prvom zaljevskom ratu 1991.; SAD na štetu Palestinaca pomažu Izraelu vojno i politički; u muslimanskom svijetu se vjeruje da SAD nastavljaju okrutno postupati prema zatvorenicima u zatvoru Guantanamo i da vode novi, nezakoniti rat protiv Iraka dok zapostavljaju hitne globalne probleme. Na kraju, vjeruje se da se SAD protiv muslimanskog fundamentalizma bore jednim oblikom vlastitog fundamentalizma.

Pa, ipak, zahvaljujući opozicionim stavovima Francuske, Njemačke i nekih drugih zemalja u pogledu rata u Iraku, danas također možemo vidjeti pozitivan preokret kod muslimana u percipiranju Zapadne Evrope. Ti stavovi dočekani su s velikim zadovoljstvom šire javnosti u muslimanskom svijetu. U tom kontekstu, mnogi muslimani počeli su shvatati da Zapad nije homogeni, ujedinjeni i prijeteći entitet, nego da i Zapad, također, unutar sebe ima sukobljena mišljenja u pogledu ključnih političkih pitanja, kao što je to rat protiv Iraka. To stvara prostor za uravnoteženije, više izdiferencirano i analitičko percipiranje Zapada u muslimanskom svijetu. Međutim, ne možemo predvidjeti koliko će vremena trebati da se ponovo izgrade mostovi tolerancije i dijaloga između civilizacija ukoliko SAD i njeni saveznici ustraju u svojoj politici.

Prijevod s engleskog:
Aid Smajić